

Store Gjerpen Gård

Spredte streif i Prestegårdens historie

Artikkel av Ingebjørg Dahl Sem (Menighetsbladet for Gjerpen nr 2-2000)

Gir en seg på vandring inn i historien, må en passe seg, en kan lett risikere å ikke finne vegen hjem igjen. Fortiden blir så spennende, den fanger en inn og fører en bakover i år og gåter.

Det var en gang... for lenge, lenge siden.

Jeg er på jakt etter historien om Gjerpen prestegård og følger sporene bakover. Brøyter meg kjekt forbi de nærmeste århundrene, farer over reformasjonen, middelalderen, vikingtiden, men kjenner så at skrittene blir nølende og at farten minsker.

Tåken kommer sigende, er jeg på rett veg - inn i det forgangne? Skal jeg enda lengre tilbake i det dunkle og gåtefulle?

Selve navnet Gjerpen er en gåte. Det finnes teorier til løsninger, men ingen vet. Funn har blitt gjort i nærheten av prestegården - en fiskekrok, ei steinøks. Tegn som forteller at det var folk her før 500 e.Kr. De første gårdene er kanskje allerede fra eldre steinalder. Ætta kom først, men etter hvert vokste også behovet for å trekke naboene inn i kretsen, og de gamle gårdene ble et slags bygdesenter. Odin og Tor var tidens guder, men på vikingtoktene i vest fikk nordmennene høre om Kvitekrist og førte budskapet med seg hjem, sammen med tjuvgods og annet hærfang.

Den første historiske personen vi kjenner fra bygda, het Torstein Oksefot fra Hovund. Han kjempet sammen med Einar Tambarskjelve på Ormen Lange og hadde kanskje vendt om til kristendommen, slik mange av kongens menn hadde gjort.

Den nye tro

kom tidlig til Viken, og Gjerpen ble muligens kristnet før år 1000. Kirken ble bygget - først i tre, siden i stein, og presten slo seg ned på Store Gjerpen gård. Bygda var fruktbar, etter hvert også folkerik, og i middelalderen var Gimsøy Kloster og Gjerpenpresten de største jordeierne i bygda. Skien ble bare for et ubetydelig anneks å regne. I 1350 herjet Svartedauen stygt og avfolket hele grender, og mye av jordgodset ble gitt til prester og klosterfolk i "sjelebotsgaver".

Gjerpen Prestegård – Store Gjerpen foto: TAU
på sin årlige visitas med et følge på 8-10 mann og ble i tre dager.

Siden presten var lese- og skrivekyndig, måtte han ta seg av både verdslige og kirkelige saker, og Gjerpen prestegård var samlingsstedet for møter og forhandlinger når avtaler skulle inngås. Hit kom folk i alle slags ærender - fra å søke legehjelp og sjelesorg til å sette opp dokumenter. Bøndene hadde plikt til å holde kirken i stand, etter hvert også prestegården. Og de måtte sørge for mat og øl og før til hestene når biskopen kom

Reformasjonen

skulle, ifølge kongen, innføres med lempe, men selv var han raskt ute med å sikre seg klosterets og prestens jord. Kirken ble rensset for relikvier og helgenbilder, men prestene

fikk fortsette, hvis de tilpasset seg så noenlunde den nye læren.

Katolisismen mistet grepet etter hvert, og i 1613 ble fire prester i bispedømmet anklaget for å fare med "papistisk lærdom". Prosessen mot dem, kalt jesuitterprosessen, fant sted i Gjerpen prestegård 18. og 19. august, og alle ble kjent skyldige.

Prost Henrik Horn var anklager. Han var en av dem som forvaltet også sitt jordiske pund godt, mens etterfølgeren, Henrik Baad, var rake motsetningen. Han hadde vanskelig for å unngå kroer og "mistenkelige personer" og tok det desto mer lettvint med gudstjenestene. I 1657 fikk han en brå død. Prestegården brant opp, og presten med. Det ble sagt at han nesten greide å redde seg ut, men at datteren skjøv ham inn i flammene igjen, for hun ville at ektemannen skulle få kallet etter faren. Noe han forøvrig ikke fikk!

I 1673 kjøpte Cort Adeler både kirken og prestegården av kongen, og vel seksti år etter, overtok Løvenskiold godset. Dette var i opplysningens og fornuftens tidsalder da prekestolen ofte ble benyttet til å gi gode råd om potetdyrking og fjøsstell - i tillegg til dagens tekst.

David Monrad og sønnen Johan Fredrik var to markante prester i Gjerpen. For det første fordi de tjenestegjorde i nesten 100 år tilsammen, men også på grunn av dyktighet. I 1736 ble konfirmasjonen innført, og da trengte ungdommen bedre opplæring - det vil si skolegang. David Monrad sammenkalte lensmann og medhjelpere i prestegården for å planlegge skole, men planen falt i fisk. Det var uår i landet og folk maktet ikke nye økonomiske byrder.

Johan Fredrik var født på prestegården og ble der all sin tid - først som kapellan under faren, siden som sogneprest. Han fikk bygget ny prestegård og flyttet den lengre øst, fra Hestehaugen og dit den ligger i dag. Bygget stod ferdig midt på 1700-tallet, så våningshuset kan feire 250 års jubileum.

Mønsterbruk

Prost Fredrik Rode var en allsidig prelat. Han kom fra Danmark og var en myndig prest, en av konfirmantene hans het forøvrig Henrik Ibsen. Rode la ned mye arbeid for skolevesenet, men det var som gårdbruker han gjorde seg mest bemerket - enda han var bygutt.

Gjerpen prestegård ble et mønsterbruk, og i en annonse fra 1846 står det: "*SMAA-GRISE af en fortrinlig engelsk Race, som udmærker sig ved særdeles let Fedning og et fiint velsmagende Flesk, selges på Gjerpen Præstegaard.*"

Rode var en solid lutheraner, men ingen pietist. En søndag stod han på prekestolen og takket Gud for årets rike grøde. "Det bedste vi nu kan gjøre, er at gaa hjem og se at faa det i Hus", la han til. Da han kom hjem, gav han virkelig folkene sine beskjed om å kjøre inn kornet. Slikt ble det selvfølgelig kritikk av - ikke minst fra svogeren Gustav Adolph Lammers og hans venner.

Tidene skifter

Prester har kommet og gått, og tidene skifter - også i Gjerpen prestegård.

Forpakterboligen er gjort om til preste- og menighetskontorer, uthuset har blitt garasje, og på sogneprestens skrivebord er PC'en på plass. Fjøset er tomt for kyr og stallen tom for hester. Nå er det bare bikkja til Sigfred som sørger for litt dyreliv på gården.

Men prestegården ligger der - stor og staselig, med historiens knirk i veggene og jordsmonn fra urgammel tid.

Tett inntil kirken - som alltid.